

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 26 (39)

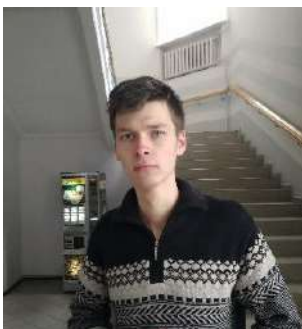
Суми – 2021

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2021.i26.p66>

ЮРИДИЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ІНКЛЮЗИВНУ ОСВІТУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19 В УКРАЇНІ ТА США

Шлапко Тетяна Вікторівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного,
господарського права та
фінансово-економічної безпеки,
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет
ORCID: 0000-0003-1619-3831

Соколенко Олексій Петрович,
Навчально-наукового інституту права,
Сумського державного університету

Стаття присвячена дослідженню юридичного механізму забезпечення права на інклюзивну освіту в умовах пандемії COVID-2019. Авторами статті був проведений аналіз статистики ефективності впровадження дистанційного навчання з метою вивчення стану організації у закладах загальної середньої освіти дистанційного навчання в умовах карантину, запровадженого з метою запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19 в Україні та США. Доведено, що діти з особливими освітніми потребами потребують індивідуального підходу до організації інклюзивного дистанційного навчання. При цьому треба враховувати особливості кожної дитини.

Значну увагу автори статті приділяють характеристиці рекомендацій МОН України щодо організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти під час карантину шляхом дистанційного навчання. З аналізу рекомендацій можна дійти висновку, що основне навантаження під час організації та використання технологій дистанційного навчання прийде на асистента вчителя та асистента учня. Крім того, у статті досліджуються особливості забезпечення освітнього процесу за допомогою команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в період карантину.

У статті досліджено особливості провадження інклюзивного навчання в різних зонах епідемічного рівня небезпеки: зеленого, жовтого, помаранчевого та червоного.

Також авторами значна увага приділяється дослідженню проблем впровадження інклюзивного навчання за допомогою дистанційних технологій в період пандемії COVID-19, зокрема, проблеми залучення дітей з особливими освітніми потребами до освітнього процесу в домашніх умовах.

У статті розроблені рекомендації щодо покращення якості навчання в період пандемії COVID-19.

Ключові слова: освіта, COVID-19, діти з особливими освітніми потребами, інклюзивна освіта, дистанційне навчання, індивідуальний підхід.

Shlapko T. V., Sokolenko O. P. The legal framework securing the right to inclusive education in the context of the Covid-2019 pandemic in Ukraine and USA. The article investigates to the study of legal framework securing the right to inclusive education of inclusive education in the context of the

COVID-2019 pandemic. The authors of the article analyze the statistics of the effectiveness of distance learning to study the state of the organization in general secondary education distance learning in quarantine, introduced to prevent the spread of acute respiratory disease COVID-19 in Ukraine and the United States. It is proved that children with special educational needs need an individual approach to the organization of inclusive distance learning. At the same, time it is necessary to consider features of each child.

The authors of the article pay considerable attention to the characteristics of the recommendations of the Ministry of Education and Science of Ukraine on the organization of the educational process in general secondary education institutions during quarantine by the way of distance education. From the analysis of the recommendations it can be concluded that the main burden during the organization and use of distance learning technologies will fall on the teacher's assistant and student's assistant. In addition, the article examines the features of the educational process with the help of a team of psychological and pedagogical support of a child with special educational needs during quarantine.

The article examines the features of inclusive education in different areas of the epidemic level of danger: green, yellow, orange and red.

The authors also pay considerable attention to the study of the implementation of inclusive learning using distance education technologies during the pandemic COVID-2019, in particular the problem of involving children with special educational needs in the educational process at home.

The article contains recommendations for improving the quality of education during the COVID-2019 pandemic.

Key words: education, COVID-19, children with special educational needs, inclusive education, distance learning, individual approach.

Актуальність теми. 31 грудня 2019 р. в м. Ухань у Китайській Народній Республіці вперше був зареєстрований спалах коронавірусної інфекції COVID-19 [1]. 11 березня 2020р. Всесвітня організація охорони здоров'я, стурбована швидкістю розповсюдження та тяжкими наслідками коронавірусної інфекції, оголосила COVID-19 пандемією [2]. Пандемія – найвищий ступінь розвитку епідемії, що поширилася на більшість населення однієї чи кількох країн [3].

Пандемія COVID-19 створила серйозні ризики для кожної дитини, але діти з особливими освітніми потребами стають надалі більш вразливими до хвороби через проблеми, з якими вони вже стикаються в своєму повсякденному житті. Наприклад, за даними ЮНІСЕФ діти з особливим освітніми потребами, особливо з супутніми захворюваннями, піддаються більш високому ризику ускладнень і смерті в результаті інфекції COVID-19 [4]. Окрім того, у таких дітей менше шансів отримати доступ до медичної допомоги при інфекції COVID-19, отримати інформацію про те, як себе захистити під час пандемії, а дистанційне навчання залишило дітей з особливими освітніми потребами віч-на-віч зі своїми проблемами, не врахувавши їхні освітні потреби. Ми обрали для порівняння досвід США, адже там одна з найкращих систем освіти та медицини. Досвід цієї країни буди корисним для України в організації освітнього процесу під час пандемії.

Отже, юридичний механізм забезпечення права на інклюзивну освіту в умовах пандемії COVID-19 в Україні та США став актуальним як ніколи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На жаль, на даний момент вказана тема в Україні знаходиться на дуже низькому рівні наукової розробки. Серед зарубіжних авторів дане питання висвітлювалося в працях Kim L, Whitaker M, O'Halloran A, J AutismDevDisord та інших.

Мета даного дослідження – виокремити існуючі проблеми та правові невизначеності в законодавстві з питань організації освітнього процесу в умовах пандемії COVID-2019 в Україні та США, враховуючи деякі аспекти іноземного позитивного досвіду забезпечення прав дітей на інклюзивну освіту, та надати власні пропозиції задля усунення цих недоліків відповідно до сучасних реалій.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з пандемією COVID-19 в Україні був запроваджений карантин, який вніс певні особливості в реалізацію права на освіту та організацію освітнього процесу.

Зважаючи на це, Міністерство освіти і науки України (далі – МОН України) у зв'язку зі складною епідеміологічною ситуацією, що склалася в Україні, з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) у своєму листі від 23.03.2020 р. № 1/9-173 надало рекомендації щодо організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти під час карантину [5]. У цих рекомендаціях особлива увага

приділялась організації провадження освітнього процесу за допомогою технологій дистанційного навчання.

Зокрема рекомендується використовувати: комп'ютери, мобільні телефони, за допомогою яких можна організувати спільноту в соціальних мережах, мобільні додатки, електронну пошту, Skype, Zoom, Viber, Telegram, Facebook, Google-Meet, розмішувати на веб-сайті закладу загальної середньої освіти відео-уроки або гіперпосилання на них, електронні підручники, створювати електронні журнали.

У цих рекомендаціях відсутнє роз'яснення, як саме діти з особливими освітніми потребами будуть долучатися до освітнього процесу в умовах поточних дистанційних освітніх програм, як будуть задоволені їх потреби в доступних навчальних матеріалах для дітей з особливими освітніми потребами, наприклад: калькуляторах, лупах, модифікованих клавіатурах, аудіокнигах та інших пристроях.

Нещодавно МОН України розробило спеціальні Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році [6]. У цих інструктивно-методичних рекомендаціях основна увага приділялась безпосередній організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти за допомогою команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами закладу освіти. Як правило, до складу команди психолого-педагогічного супроводу дитини належать директор або заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель початкових класів (класний керівник), вчителі, асистент вчителя, практичний психолог, соціальний педагог, вчитель-дефектолог (з урахуванням освітніх потреб дитини з ООП), вчитель-реабілітолог та батьки або законні представники дитини з ООП. Окрім них додатково можуть залучатися медичний працівник закладу освіти, лікар, асистент дитини, спеціалісти системи соціального захисту населення, служби у справах дітей [6].

Як впливає з рекомендацій, основне навантаження під час організації та використання технологій дистанційного навчання прийде на асистента вчителя та асистента учня.

Так асистент вчителя: організовує спільно з учителем/ями освітній процес з використанням технологій дистанційного навчання; забезпечує комунікацію закладу освіти та батьків (інших законних представників дитини) з метою організації навчання учнів з особливими освітніми потребами; координує дистанційне навчання з

батьками (іншими законними представниками) дитини, у тому числі завчасно попереджає про зміни розкладу, необхідні навчально-дидактичні матеріали тощо; здійснює підготовку матеріалів для дистанційного навчання для учнів з особливими освітніми потребами, у тому числі консультує батьків щодо їх використання; забезпечує підготовку індивідуальних завдань та адаптацію їх до використання в умовах дистанційного навчання; забезпечує індивідуалізацію технологій дистанційного навчання з урахуванням особливих освітніх потреб, у тому числі обирає відповідні інструменти, консультує батьків щодо технічних особливостей їх використання з учнями з особливими освітніми потребами; асистує вчителю під час проведення дистанційних занять, до прикладу: допомагає вчителю під час поділу учнів на пари і групи в ZOOM-конференціях, може приєднуватись до будь-якої пари/групи в будь-який момент, допомагати та виправляти помилки, слідкувати за підняттям рук учнів; надає учню та його батькам (іншим законним представникам) рекомендації щодо дотримання норм при користуванні комп'ютерною технікою [6].

Відповідно асистент учня під час карантину забезпечуватиме соціально-побутові потреби учня з особливими освітніми потребами, для чого може бути присутній (за згодою керівника закладу освіти) під час уроків та позакласної роботи, інших заходів закладу освіти, допомагати у пересуванні, відвідуванні туалету, переодяганні, харчуванні та задоволенні інших соціальних та фізичних потреб здобувача освіти [6].

Проте забезпечення освітнього процесу за допомогою команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в період карантину створюватиме загрозу захворювання COVID-19 через недотримання соціальної дистанції та скупчення персоналу навколо дитини.

Ці рекомендації можуть бути застосовані у випадку, якщо навчальний заклад знаходиться на території із «зеленим», «жовтим», або «помаранчевим» епідемічним рівнем небезпеки.

У випадку встановлення «червоного» рівня епідемічної небезпеки ці рекомендації не можуть бути застосовані на практиці, адже відвідування навчальних закладів здобувачами освіти заборонено. Освітній процес забезпечується з використанням технологій дистанційного навчання. Тому постає питання: як діти з особливими освітніми потребами в домашніх умовах будуть долучатися до освітнього процесу без допомоги команди психолого-педагогічного

супроводу та наявності відповідного обладнання та відповідних дистанційних курсів?

Для вирішення цього питання пропонується: по-перше, розробити єдину державну інтернет-платформу на якій будуть розміщені всі шкільні предмети, викладені в інклюзивному форматі у доступній формі для кожної дитини з особливими освітніми потребами, по-друге, враховуючи майновий стан батьків таких дітей, потрібно створити інклюзивний YouTube-канал, який буде транслюватись по телебаченню, радіо та інтернету. Таким чином, це допоможе заощадити на покупці дорогих гаджетів, які необхідні в дистанційному освітньому процесі.

З метою вивчення стану організації у закладах загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) дистанційного навчання в умовах карантину, запровадженого з метою запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, Державною службою якості освіти України у період з 08 по 15 квітня 2020 року проведено анонімне онлайн-опитування керівників ЗЗСО, педагогічних працівників, батьків та учнів 9 – 11-х класів.

У опитуванні взяли участь 211,9 тис. осіб, з них 120,5 тис. батьків, 44,1 тис. учнів, 43,4 тис. вчителів, 3,9 тис. керівників ЗЗСО. Анкетування пройшло в усіх регіонах України [7].

У підсумку, половина опитаних не вважає дистанційне навчання повноцінною заміною звичайного навчання. Водночас не задоволені навчанням дитини під час карантину 27% батьків, решта – задоволені або частково задоволені.

На думку школярів, найчастіше вчителі комунікують з ними шляхом: 1) надсилання переліку параграфів підручника та вправ для самостійного опрацювання (18 164 учнів, 41,2%); 2) проведення навчальних занять онлайн (7574 осіб, 17,2%); 3) надсилання відеоматеріалів із навчальних тем (5911 осіб, 13,4%); 4) проведення самостійних робіт, тестування (5158 осіб, 11,7%); 5) надсилання лише домашнього завдання (3774 осіб, 8,5%) [7].

Відповідно до Закону про освіту осіб з обмеженими можливостями (IDEA) [8], Розділу 504 Закону про реабілітацію (Розділ 504) та Розділу II Закону про американців з обмеженими можливостями [9] будь яка школа може пропонувати освітні програми за допомогою дистанційного навчання. Окрім того, Департамент освіти США видав «Додатковий інформаційний бюлетень, щодо усунення ризику COVID-19 в дошкільних, початкових і середніх школах, які задовольняють освітні потреби дітей з обмеженими можливостями» [10], яким рекомендував запровадити дистанційне навчання для дітей з

особливими освітніми потребами. Тому в США теж було запроваджено дистанційне навчання і проведено опитування з метою перевірки його якості. Так, згідно з новим дослідженням групи захисту інтересів ParentsTogether, 4 з 10 найбільш вразливих студентів США отримують доступ до дистанційного навчання всього лише раз в тиждень або рідше. Навпаки, в сім'ях, які заробляють більше 100 000 доларів на рік, 83% дітей займаються дистанційним навчанням кожен день, причому більшість з них займається понад дві години в день, як показало дослідження [11].

Школи країни з очним навчанням закрили в середині березня, і з тих пір тільки кілька штатів, включаючи Колорадо, Монтану і Вайомінг, почали експериментувати з відкриттям дверей у класи. З самого початку експерти з дистанційного навчання попереджали, що воно може погіршити нерівність: найбільш здібні й успішні учні гарно засвоюють матеріал, а учні, які потребують додаткової підтримки, значно відстають [11].

ParentsTogether в ході опитування 1500 членів по всій країні виявив великий розрив як за рівнем доходів, так і між сім'ями з дітьми і без дітей, які отримують інклюзивну освіту. Онлайн-опитування не було з науковою точки зору вибіркою, але воно характеризується географічною, расовою і соціально-економічною різноманітністю.

Подібно до того, що показали інші опитування, батьки з найнижчим доходом, які заробляють менше 25000 доларів в рік, в 10 разів частіше, ніж сім'ї, які заробляють шестизначні цифри і вище, говорили, що їхні діти мало або зовсім не навчаються дистанційно (38% проти 3,7%).

Деякі інші елементи опитування дозволяють зрозуміти, чому це може бути правдою. 32% сімей з найнижчим доходом кажуть, що у їхніх учнів або немає пристрою, або їм доводиться ділитися ним з іншими, наприклад братами і сестрами. 11% заявили, що в їхніх школах немає матеріалів для дистанційного навчання. Для порівняння, тільки 2% домогосподарств з найвищим доходом сказали те ж саме [11].

Таким чином, батьки з малозабезпечених сімей, діти яких в основному відвідують державні школи, ставлять низькі оцінки за організацію освітнього процесу за допомогою дистанційних технологій.

Вони в два рази частіше говорять, що дистанційне навчання йде погано або дуже погано (36% проти 18%).

Опитування також виявило великі прогалини, про які повідомляють сім'ї, чиї діти отримують інклюзивну освіту. Четверо з 10 заявили, що не отримують ніякої підтримки. Лише кожен п'ятий повідомляє, що вони отримують усі послуги, на які мають право їх діти. 35% повідомляють, що їхні

діти практично не отримують дистанційного навчання, у порівнянні з 17% їх однолітків з загальною освітою. 40% батьків дітей з особливими освітніми потребами стурбовані психічним здоров'ям своїх дітей у порівнянні з 23% батьків інших дітей [11].

Україна та США обмежили доступ дітей до якісної освіти, адже держави не змогли завчасно підготуватися до пандемії та якісно організувати навчальний процес для найуразливішої групи дітей, про що свідчить аналіз статистики якості отримання освітніх послуг дітьми.

В той же час позитивний досвід США полягає в тому, що держава впроваджує різні варіанти забезпечення для запобігання, підготовки та реагування на поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19 та виділили на період пандемії додаткові кошти у розмірі 3.500 000 000\$ на дітей, в тому числі на дітей з особливими освітніми потребами, які можуть бути використані в якості матеріальної допомоги на догляд та розвиток [12]. Окрім того, Перший Закон про реагування на коронавірус (Families First Coronavirus Response Act) на рівні сімей дозволяє батькам, які доглядають за дітьми, чиї школи були закриті, мати максимум 12 тижнів оплачуваної відпустки за сімейними обставинами [13]. Тому на прикладі США, враховуючи реалії сьогодення в умовах пандемії, набуває актуальності розробка та впровадження моделі фінансування в Україні дітей з особливими освітніми потребами задля забезпечення належної якості їх освіти.

Висновок. Отже, у зв'язку з пандемією COVID-19 освітній процес в Україні та США забезпечується використанням технологій дистанційного навчання. Впровадження дистанційного навчання зіштовхнулось з певними викликами:

- по-перше, діти з малозабезпечених сімей можуть не мати пристроїв для доступу в Інтернет;
- по-друге, діти з особливими освітніми потребами в домашніх умовах будуть долучатися до освітнього процесу без допомоги команди психолого-педагогічного супроводу, наявності відповідного обладнання та відповідних дистанційних курсів (здобувачі освіти з дефіцитом уваги або комунікативними труднощами можуть бути не в змозі зосередитися на екранах комп'ютерів протягом значної кількості часу).

Для подолання цих викликів для кожної дитини з особливими освітніми потребами потрібно обов'язково розробити окремий план навчання. У зв'язку з відсутністю переліків типових індивідуальних планів онлайн-навчання, затверджених Департаментом освіти у США та Міністерством освіти і науки в Україні, їх розробка лягла на вчителів закладів освіти.

У разі відновлення очного освітнього процесу важливо застосувати індивідуальний підхід до дітей з особливими освітніми потребами, які мають обмежені можливості пересування; зазнають труднощів з доступом до інформації через вади зору, слуху або інших обмежуючих факторів; мають проблеми з розумінням інформації; відчувають труднощі зі зміною розпорядку; у них є інші проблеми, пов'язані з їх інвалідністю. Цей підхід повинен враховувати наступне:

- 1) освіта повинна залишатися доступною для дітей, які отримують інклюзивну освіту, мають індивідуальну програму навчання, окремий план навчання;
- 2) соціальне дистанціювання і ізоляція в школі можуть бути важкими для багатьох дітей з особливостями психофізичного розвитку;
- 3) носіння масок може бути складним для дітей з певними захворюваннями (наприклад, порушеннями зору або слуху) або для дітей з сенсорними, когнітивними або поведінковими проблемами;
- 4) учням може знадобитися допомога або візуальні і словесні нагадування, щоб прикрити рот і ніс серветкою, коли вони кашляють або чхають, викидають серветку в сміття і після цього миють руки;
- 5) при використанні службових або терапевтичних тварини в освітньому процесі слід враховувати інструкції щодо захисту тварини від COVID-19;
- 6) процедури очищення і дезінфекції можуть негативно вплинути на учнів з сенсорними або респіраторними проблемами;
- 7) дітям з особливими освітніми потребами може знадобитися допомога або спостереження, щоб мити руки водою з милом протягом не менше 20 секунд або використовувати дезінфікуючий засіб для рук (що містить не менше 60% спирту);
- 8) для очищення і дезінфекції особистих речей, шкільних предметів або поверхонь може знадобитися допомога або спостереження.

Література:

1. Спалах коронавірусної інфекції COVID-19. Всесвітня організація охорони здоров'я. URL: <https://www.who.int/ru/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>.

2. Archived: WHO Timeline – COVID-19. World Health organization. URL: <https://www.who.int/news/item/27-04-2020-who-timeline---covid-19>.
3. Великий тлумачний словник сучасної мови. SLOVNYK.ME. URL: <https://slovnyk.me/dict/vts/%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D1%96%D1%8F>.
4. Protecting children and adolescents with disabilities from the pandemic COVID-19 and children with disabilities in Europe and Central Asia. United Nations Children's Fund. URL: <https://www.unicef.org/eca/protecting-children-and-adolescents-disabilities-pandemic>.
5. Щодо організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти під час карантину: Лист МОН від 23.03.2020 р. № 1/9-173. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi-osvitnogo-procesu-v-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-pid-chas-karantynu>.
6. Щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році: Лист МОН від 31.08.2020 р. № 1/9-495. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi-navchannya-osib-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20202021-navchalnomu-roci>.
7. Аналітична довідка щодо організації дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти в умовах карантину. Державна служба якості освіти. URL: https://www.sqe.gov.ua/images/materials/Інституційний%20аудит/28.05.2020_Аналітична_довідка+Рекомендації_опитування_ДИСТАНЦІЙНЕ-школа.pdf.
8. The Individuals with Disabilities Education Act (IDEA). U.S. Department of Education. URL: <https://www2.ed.gov/policy/speced/leg/idea/idea.pdf>.
9. Current text of the Americans with Disabilities Act of 1990 incorporating the changes made by the ADA Amendments Act of 2008. United States Department of Justice Civil Rights Division. URL: <https://www.ada.gov/pubs/adastatute08.htm>.
10. Supplemental Fact Sheet Addressing the Risk of COVID-19 in Preschool, Elementary and Secondary Schools While Serving Children with Disabilities. U.S. Department of Education. URL: <https://www2.ed.gov/about/offices/list/ocr/frontpage/faq/rr/policyguidance/Supple%20Fact%20Sheet%203.21.20%20FINAL.pdf>.
11. Survey Shows Big Remote Learning Gaps For Low-Income And Special Needs Children. National Public Radio. URL: <https://www.npr.org/sections/coronavirus-live-updates/2020/05/27/862705225/survey-shows-big-remote-learning-gaps-for-low-income-and-special-needs-children>.
12. ACF-COVID-19-Stimulus. Administration for children & families. URL: <https://www.acf.hhs.gov/coronavirus/acf-covid-19-stimulus>.
13. Таблиця 2. Державна соціальна допомога, орієнтована на дітей. Асоціація міст України. URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/sectors/u-140/child-related_benefits_-_17_april_2020_ukr.pdf.